

Urszula Knop

UWARUNKOWANIA REFORMY SYSTEMU KSZTAŁCENIA BIBLIOTEKARZY

Działalność współczesnej biblioteki: hasła 61. Ogólnej Konferencji IFLA, społeczeństwo informacyjne, nowe zadania bibliotek państw Unii Europejskiej. Wyniki porównawczej analizy polskiego systemu edukacyjnego z systemami europejskimi. Zalecenia UNESCO, IFLA, EUCLID podstawą reformy polskiego systemu kształcenia. Języki obce w pracy bibliotekarzy. Standardy kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Poziomy kształcenia.

Bibliotekarstwo tak jak każdy zawód ma własną praktykę, teorię, ideologię i pragmatykę, które wyznaczają jego istotę i sens. Jest zawodem z tradycjami, kształtowanym od wieków i to stanowi jego wielką zaletę. Jednak, aby zawód nasz był właściwie postrzegany „dziś i pojutrze”, trzeba realnie spojrzeć na funkcjonowanie bibliotek we współczesnym państwie demokratycznym.

W wyniku zmian politycznych i społecznych po 1989 r. powstało szereg nowych uwarunkowań kształtujących rzeczywistość, co w następstwie doprowadziło do ewolucyjnego procesu przeobrażeń w sferze nauki i kultury. Priorytetowym zadaniem w tym zakresie jest dostosowanie kształcenia do potrzeb współczesnego bibliotekarstwa.

Hasłem 61 Ogólnej Konferencji IFLA (International Federation of Libraries and Institutions) były „Biblioteki dla przyszłości”. Podstawowym przesłaniem konferencji była próba opisanie nowej roli bibliotek we współczesnym świecie wynikająca z wyzwań, jakie niosą zmiany technologiczne w sposobach zbierania i przekazywania danych. Międzynarodowa sieć komputerowa, taka jak np. Internet, pozwala bibliotece wychodzić poza własne zbiory, stwarza przed nią nowe możliwości. Następuje stopniowy proces przeformułowywania zadań biblioteki, której misją staje się bycie wszechstronnym źródłem informacji oraz archiwum zapasów kultury (takich jak teksty, bazy danych, materiały audiowizualne) oraz czynienie ich dostępnymi dla wszystkich, którzy tego oczekują. Biblioteka nowoczesna, aby przetrwać, musi być konkurencyjna jako źródło informacji, musi sprostać nowym oczekiwaniom społecznym. Powinna ona współpracować z in-

nymi organizacjami, instytucjami, szczególnie edukacyjnymi i rządowymi, by znaleźć się w ogólnopństwowej sieci przepływu informacji.¹

W związku z zachodzącymi zmianami zaczął funkcjonować termin „społeczeństwo informacyjne” (information society). Państwa Unii Europejskiej określiły nowe zadania dla bibliotek na lata 1994-1998 przesuwając nacisk z usług bibliotecznych tradycyjnie opartych na własnym księgozbiornie (collection-based-services) w kierunku usług bazujących na dostępie do zasobów poza własną biblioteką (access-based-services) oraz wykorzystanie nowo tworzącej się infrastruktury informacyjnej.²

Wymogi europejskie

W 1995 r. na zlecenie Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) przeprowadzono analizę porównawczą polskiego systemu edukacyjnego z systemami europejskimi. Wyniki potwierdziły wiele nieprawidłowości funkcjonujących w polskim systemie kształcenia. Zwrócono uwagę na niedostosowanie założeń i organizacji programów kształcenia do wymagań gospodarki wolnorynkowej. Krytycznie oceniono zakres specjalistycznego zróżnicowania programów oferowanych na poziomie kształcenia pomaturalnego i wyższego, a właściwe umożliwienie zdobycia różnych specjalizacji zawodowych, poszukiwanych na rynku pracy uważa się dziś za jedną z najcenniejszych własności nowoczesnych systemów kształcenia. Niebagatelnym problemem są również znaczne różnice strukturalne utrudniające porównywanie poziomów i wyników kształcenia, a w konsekwencji powodujące odmowę honorowania dyplomów polskich szkół w innych krajach. Jedną z idei zjednoczonej Europy jest zapewnienie kompatybilnego europejskiego systemu kształcenia, który wśród wielu aspektów bliskiej współpracy — zarówno uczących, jak i uczniów — powinien umożliwić młodzieży wszystkich krajów członkowskich realizację wybranych programów nauki w różnych szkołach i uczelniach. Na takim założeniu pierwotnie oparte zostały międzynarodowe programy TEMPUS czy LINQUA.³

Zatem polski system edukacyjny nie spełnia wymagań europejskich. Problem tkwi w tym, że bibliotekarstwo bez zmodyfikowanego programu treści i metod nauczania zabłądzi we współczesnym świecie. Zalecenia UNESCO, IFLA, EUC-LID stanowią ważną podstawę reorganizacji kierunku Bibliotekarstwo i informa-

¹ Z.Zasacka, *61 Konferencja Ogólna IFLA* (Stambuł, 20-21 sierpnia 1995 r.), „Przegląd Biblioteczny” 1996, z. 1, s. 53.

² A.Ogonowska, *Biblioteki w działalności Unii Europejskiej*, „Przegląd Biblioteczny”, 1995, z. 1, s. 360.

³ B.Sosińska-Kalata, *Nowe możliwości kształcenia bibliotekarzy*, „Poradnik Bibliotekarza”, 1996, z. 9. s. 1-2.

cja naukowa w Polsce oraz prowadzenie nauczania i kursów na innych poziomach oraz w zakresie edukacji permanentnej. Zalecenia wskazują najbardziej żywotne problemy kształcenia na wszystkich poziomach w naszym kraju. Postępująca szybko komputeryzacja bibliotek polskich, dostęp do sieci krajowych i światowych systemów informacyjnych, rozwijająca się współpraca regionalna i międzynarodowa spowodowały zmianę wymagań wobec absolwentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.⁴

Wnioskuje się, że trzeba dostosować programy i zaplecza laboratoryjne do tych nowych oczekiwań. Nowe treści programowe powinny koncentrować się na wiedzy i umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technikami informacyjnymi, rozumienia ich roli i wpływu na zmiany organizacyjne i funkcjonalne bibliotek i innych instytucji informacyjnych w warunkach gospodarki wolnorynkowej i demokratycznych struktur zarządzania państwem.

Drugim aspektem zmian programowych jest rewizja proporcji między wiedzą metodologiczną i wiedzą faktograficzną. Jej celem jest redukcja nadmiernych treści encyklopedycznych na rzecz kształtowania przede wszystkim umiejętności samodzielnego zdobywania informacji i rozwiązywania problemów.

Języki obce w pracy bibliotekarzy

Bibliotekarze powinni uczestniczyć w międzynarodowych konferencjach. Wymiana doświadczeń, poglądów i współpraca międzynarodowa stawiają przed bibliotekarzami wymóg znajomości języków obcych, a przynajmniej dobrą znajomość jednego języka obcego. Wiedza w tym zakresie jest raczej uboga. System kształcenia niestety nie spełnia tu swej roli w ogóle.

Absolwenci studiów bibliotekoznawstwa (i nie tylko), w większości nie wykazują dobrej znajomości języka obcego. Dlaczego? Otóż przyczyna jest bardzo prosta. Lektorat języka obcego nie spełnia w przeszłości swej roli w realiach zawodowych. Zarówno zbyt mała ilość godzin, a w związku z tym za mało treści programowych, sprzyjają znikomej wiedzy nauczanego języka obcego. Nauka języka obcego winna być ujęta także w treściach programowych ośrodków kształcenia pomaturalnego.

Trzeba zastanowić się również, w jaki sposób uzupełnić braki z zakresu języków obcych wśród pracujących bibliotekarzy. Wydaje się ten problem do rozwiązania, szczególnie wśród bibliotekarzy akademickich. W znaczeniu potocznym bibliotekarz akademicki — to bibliotekarz pracujący w szkole akademickiej (bibliotekarz uczelniany).⁵

⁴ M.Kocójowa, *Przyszłość kształcenia specjalistów informacji naukowej w krajach postkomunistycznych w świetle Generalnego Programu Informacji (zalecenia UNESCO, IFLA, EUCLID)* „Bibliotekarz” 1995, z. 7/8, s. 11.

⁵ J.Frecz, *Kim naprawdę jest bibliotekarz akademicki*, „Bibliotekarz” 1993, z. 10, s. 17.

Szkoły wyższe organizują różnego rodzaju kursy języków obcych. I tak np.: Politechnika Częstochowska organizuje „British Council”, nauczając wszystkich chętnych języka angielskiego. Lektorat prowadzony w języku angielskim, na pewno dorównuje poziomem do wymagań europejskich. Poza tym bibliotekarze tejże Uczelni korzystają z innych form nauki jęz. angielskiego. Przykład zrozumienia aktualnych potrzeb językowych bibliotekarzy, jest godny do naśladowania dla bibliotek naukowych innych wyższych uczelni. Póki nie będziemy zdawać sobie sprawy, że modyfikacja systemu kształcenia, inwestowanie w bibliotekarzy to nieodzowny element pomyślnego rozwoju bibliotekarstwa, póty nasz zawód nie nadaży za postępującą cywilizacją.

Należy zastanowić się, jak podejść do reformy naszego systemu kształcenia. Polska, chcąc znaleźć się w gronie państw rozwiniętych, musi podążyć za ich rozwojem.

Standardy kształcenia

Standardy kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji wypracowane są zazwyczaj przez narodowe stowarzyszenia bibliotekarzy lub naczelne instytucje państwowe w dziedzinie bibliotekarstwa i informacji naukowej.

Najważniejsze standardy kształcenia przyjęte w wiodących w naszej dziedzinie krajach to:

— w odniesieniu do modelu kształcenia:

- a) określenie zawodu bibliotekarza jako jednego z podstawowych zawodów informacyjnych oraz zdefiniowanie zakresu kształcenia szkół bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, tak aby obejmował zróżnicowane typy szkół;
- b) określenie misji zawodu bibliotekarza jako pedagoga i organizatora dostępu do informacji pogłębiającego świadomość informacyjną społeczeństwa;
- c) wskazywanie ochrony wolności intelektualnej i powszechnego prawa dostępu do informacji, jako podstawowych wytycznych bibliotekarskiej i informacyjnej etyki zawodowej;
- d) utrwalanie kreatywnych postaw przyszłych bibliotekarzy, kształtowanie umiejętności samodzielnego rozpoznawania i rozwiązywania problemów;
- e) nastawienie na pogłębianie specjalizacji zawodowych, przedstawianie bogatej oferty programowej, umożliwiającej dostosowanie indywidualnych programów słuchaczy do poziomu i kierunku ich wykształcenia oraz własnych zainteresowań i planów kariery zawodowej;

- f) wyraźne zróżnicowanie kompetencji pomocniczego personelu bibliotecznego i informacyjnego, w odróżnieniu od personelu pomocniczego (tzn. paraprofessionals lub techników bibliecznych i informacyjnych);
- w zakresie kształtowania podstawowych kwalifikacji zawodowych, odzorowanych w doborze treści programowych lub określeniu zasad rekrutacji studentów:
1. zapewnienie integracji problematyki współczesnych technologii informacyjnych, ich oceny, implementacji i wykorzystania w działalności bibliotecznej i informacyjnej z pozostałymi zawodowymi treściami programu;
 2. nastawienie na umiejętność marketingu i tworzenia serwisów informacyjnych przy wykorzystaniu różnego typu nośników i metod prezentacji informacji;
 3. nastawienie na umiejętność zarządzania zasobami informacji na rzecz różnych kategorii użytkowników;
 4. nastawienie na umiejętność organizowania i zarządzania placówkami informacji;
 5. nastawienie na umiejętność analizowania, interpretowania i modelowania środowiska działalności bibliotecznej i informacyjnej;
 6. akcentowanie konieczności zapewnienia wysokiej klasy wiedzy pozawarsztatowej w zakresie dziedzin, w których obsłudze informacyjnej studenci zamierzają się specjalizować;
 7. nastawienie na pogłębienie umiejętności komunikacyjnych pracowników informacji.⁶

Dostosowując się do wypracowanych standardów kształcenia należy zastanowić się, jak kształcić przyszłych bibliotekarzy.

Poziomy kształcenia

W reformowanym systemie kształcenia bibliotekarzy, należy rozpatrzyć przede wszystkim nauczanie na poziomie wyższym. Bibliotekarstwo współczesne ma do spełnienia wiele nowych przedsięwzięć, jego rola ulega zmianie, jednak

⁶ B.Sosińska-Kalata, *Perspektywy kształcenia bibliotekarzy — dążenie do standardów światowych*, „Bibliotekarz” 1995, z. 7/8, s. 7-8.

musi równoległe zachować te działania, które są konieczne do „zdrowego” funkcjonowania zawodu.

Wiodące zadania bibliotekarskie przypisują właśnie bibliotekarzom kustosom — a od nich wymagamy wykształcenia wyższego.

Nie zgadzam się z prof. Jackiem Wojciechowskim, który uważa, że trzon bibliotekarstwa powinni stanowić ludzie z wykształceniem półwyższym.⁷

Proponowana reforma makrostruktury studiów prowadzić ma do wyodrębnienia czterech typów studiów:

- studia licencjackie (wyższe zawodowe) o programach trzyletnich, w których elementem dominującym powinno być kształcenie w zakresie organizacji i warsztatu pracy bibliotecznej; zakres programów kształcenia zawodowego na tym poziomie powinien być zaakceptowany przez całe środowisko zawodowe bibliotekarzy i pracowników informacji, np. w formie pewnego typu akredytacji szkół, której warunki określiłyby profesjonalne organizacje i stowarzyszenia; akademickie programy kształcenia uzupełniałby program studiów ogólnouniwersyteckich obejmujący naukoznawstwo, historię Polski i powszechną historię literatury, historię sztuki, filozofię, logikę, matematykę, językoznawstwo, komunikację społeczną, ekonomię, przedmioty nadające uprawnienia nauczycielskie;
- studia magisterskie o programach dwuletnich, których podjęcie uwarunkowane byłoby ukończeniem studiów licencjackich w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz legitymowaniem się średnią ocen określonej wysokości, program kształcenia na tym poziomie ma mieć charakter specjalistycznych studiów indywidualnych, których zakres tematyczny każdy student powinien określić samodzielnie i uzyskać akceptację swojej propozycji ze strony wybranego przez siebie opiekuna naukowego (o uprawnieniach samodzielnego pracownika nauki), każdy magisterski program indywidualny spełniać powinien warunki spójności tematycznej oraz określonego standardu formalnego;
- studia podyplomowe o programach dwu- lub trzyletnich oraz szkoły letnie; formy realizacji programów tego typu studiów dostosowane będą do specyfiki podejmowanej przez nie tematyki specjalistycznej;
- studia doktorskie.⁸

⁷ J. Wojciechowski, *O kształceniu bibliotekarzy*, „Bibliotekarz” 1995, z. 10, s. 4.

Modyfikowany jest również program pomaturalnego studium bibliotekarskiego, który stawia przed wykładowcami i słuchaczami nowe, większe wymagania merytoryczne i metodyczne. Wiąże się to z wprowadzeniem zmian w przygotowaniu merytorycznym nauczycieli oraz z przygotowaniem i wydaniem nowych poradników metodycznych do znowelizowanych programów nauczania.

Największą nieprawidłowością w pomaturalnym kształceniu bibliotekarzy jest brak drożności ze szkolnictwem wyższym. I na tym polu jest miejsce do wprowadzenia innowacji z korzyścią dla adepta zawodu.

Idąc w przyszłość powinniśmy dążyć do coraz lepiej przygotowanych kadr bibliotekarskich, aby coraz większy był udział w kreowaniu polskiego bibliotekarstwa, bibliotekarzy z wyższym wykształceniem. System kształcenia winien być dostosowany do nowych uwarunkowań. Właściwe zreformowanie kształcenia przyniesie korzyści dla całej polskiej nauki i społeczeństwa.

Bibliografia

- J.Frecz, *Kim naprawdę jest bibliotekarz akademicki*, „Bibliotekarz” 1993, z. 10.
- M.Kocójowa, *Przyszłość kształcenia specjalistów informacji naukowej w krajach postkomunistycznych w świetle Generalnego Programu Informacji (zalecenia UNESCO, IFLA, EUCLID)*, „Bibliotekarz” 1995, z. 7/8.
- A.Ogonowska, *Biblioteki w działalności Unii Europejskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, z. 3/4.
- B.Sosińska-Kalata, *Nowe możliwości kształcenia bibliotekarzy*, „Poradnik Bibliotekarza” 1996, z. 9.
- B.Sosińska-Kalata, *Perspektywy kształcenia bibliotekarzy — dążenie do standardów światowych*, „Bibliotekarz” 1995, z. 7/8.
- B.Sosińska-Kalata, *Reforma programów kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej realizowanych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego*, „Bibliotekarz” 1996, z. 1.
- J.Wojciechowski, *O kształceniu bibliotekarzy*, „Bibliotekarz” 1995, z. 10.
- Z.Zasacka, *61 Konferencja Ogólna IFLA (Stambuł, 20-21 sierpnia 1995 r.)*, „Przegląd Biblioteczny” 1996, z. 1.

⁸ B.Sosińska-Kalata, *Reforma programów kształcenia w zakresie bibliotekarstwa i informacji naukowej realizowanych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego*, „Bibliotekarz” 1996, z. 1, s. 17-18.